

ВСТУП

Питання віри в Святого Духа в історії Церкви неодноразово викликало різні думки та розв'язувало численні суперечки. Найбільші уми намагалися або заперечити Його божество, або встати на його захист. Єресі, які появлялися від початку існування Церкви Христової, намагалися підважити вчення про Особу Сина Божого або Святого Духа, таким чином підважуючи основи християнства і догмату про Триєдиного Бога.

Коли людська думка, обмежена за своєю природою, скована емпіричними даними і зациклена на власній правоті та амбіціях, стикається з тим, чого не можна пояснити за допомогою розуму, вона це відторгає і намагається далі пояснювати все з точки зору логіки. Так і появилися єресі аріанства, савеліанства, духоборства та ін. На сьогодні такий підхід використовують науковці-атеїсти, які намагаються всіма силами логічно довести, що Бог взагалі не існує. Проте, ці люди забули про споглядання Його у молитві, де Він Себе відкриває, як Отець, Син і Святий Дух.

Тому Святий Дух, Його роль в історії спасіння та історії Церкви, Його Особа і загалом пневматологічна тематика були і залишаються актуальними. Починаючи від часів заснування Церкви, її становлення та Вселенських Соборів і по сьогодні існує чимало релігійних рухів, сект і спільнот, які не визнають Святого Духа іпостасцю, Особою Божою. Більш того, чимало християн самі часто не усвідомлюють, ні хто такий Святий Дух, ні яка Його роль в історії спасіння. Багато людей взагалі сприймають Святого Духа як якогось привида, якесь добре єство, переносячи світське напівфантастичне поняття «дух» на Нього.

Про Святого Духа ми дізнаємося з перших сторінок Святого Письма. «Земля ж була пуста й порожня та й темрява була над безоднею, а дух Божий ширяв над водами» (Бут 1,2); «Сотворімо людину на наш образ і на нашу подобу...» (Бут 1, 26). У цьому вірші Святого Письма Бог сам відкриває нам, що він – це три особи. І таких місць у тексті Святого Письма, де Бог себе відкриває людині як Пресвята Тройця, дуже багато. Щоб краще зрозуміти і прослідкувати дію Святого Духа, звернімося до Святих Таїнств. При хрещенні ми отримуємо «печатю Дару Духа Святого», через яку ми отримуємо спасіння. Цей Дар Духа є ніби авансом нашого небесного уділу, який нам обіцяв Христос і утвердив це на хресті. А в Чині Освячення води, коли священник виголошує: «...і освяти Духом Твоїм Святим», він прикликає Святого Духа, щоб зробити цю воду за подихом Духа животворящою.

Питанням вчення про Особу Святого Духа переймалося багато богословів. Серед них був і видатний російський вчений Василь Болотов.

Актуальність нашої праці полягає у висвітленні вчення про Святого Духа, оскільки по сьогодні є багато людей, які не знають його. Часто люди не вміють виразити своєї віри. Основним завданням нашої роботи є спроба пролити світло на Особу Святого Духа крізь призму досліджень російського богослова та історика Василя Болотова.

Для кращого подання матеріалу читачеві ми розділили нашу працю на два розділи. Перший розділ буде стосуватися донікейської пневматології. Тобто трактування Святого Духа в лоні Церкви та в християнстві до встановлення Символа віри. Почнемо ми із

коротенької біографії В. Болотова і того, як його характеризували різні видатні вчені – історики богослови, зокрема Олександр Бриліантов, який стверджував, що В. Болотов є вченим, якому притаманні найбільш суворі наукові вимоги. При цьому він завжди був ідеально підготований до прямого і простого їх викладу. Відтак ми перейдемо до охарактеризування його історично-богословського методу, де він розрізняє поняття знання і бачення. У наступному пункті першого розділу ми розглянемо пневматологію християнських апологетів, починаючи від св. Юстина Мученика, а також таких видатних християнських філософів та богословів, як Тертуліан та Оріген. Тут ми побачимо, що сам св. Юстин пов'язував Святого Духа з діями спасіння, однак він чітко не окреслив Єдність Трьох Осіб. Це вже зробили його наступники: Татіан, та Атенагор.

Проте, найбільше вчення про Святого Духа розвинули Тертуліан та Оріген. Після розгляду їхньої тріадології ми наступним пунктом коротко охарактеризуємо найголовніші пневматологічні ересі: аріанства та македонянства. Відтак перейдемо до розгляду пневматології св. Атанасія Великого, який удосконалив вчення про Пресвяту Тройцю, перенісши термін «єдиносущність» і на Святого Духа, назвавши Святого Духа Божою мудрістю.

У другому розділі ми охарактеризуємо формування пневматології у IV ст. У першому підпункті першого пункту розглянемо значення терміну іпостась і те, як розвивалося його розуміння різними богословами впродовж історії. Тут ми прослідкуємо за тим, як Отці Церкви творчо використали філософську спадщину для сповідання віри в Пресвяту Тройцю. У другому підпункті мова йтиме про особовість Святого Духа. Відтак у другому пункті ми перейдемо до розгляду місця Святого Духа у Божественному таксисі, опираючись на богослов'я святих отців кападокійців і їх досвід споглядання Бога як Пресвятої Тройці. Завершальний пункт основної частини праці буде присвячено вченню святих отців про благодать Святого Духа.

Узагальнюючи, ми зазначимо, що у нашій дипломній праці ми використали методи аналізу, синтезу, а також порівняння. Методи аналізу і синтезу допомогли нам дослідити чимало джерел для вивчення питань, пов'язаних із пневматологічною рефлексією IV ст., а також згрупувати їх у відповідному хронологічному порядку, аби тим самим простежити певну динаміку у формуванні богословської думки про Святого Духа. Завдяки методу порівняння ми спробували представити думки різних богословів, дослідників пневматологічної тематики.

Літературними джерелами даної праці, крім праць В. Болотова, були й інші напрацювання. Перш за все – це чотири томне дослідження Василя Болотова Лекції по історії древньої Церкви, представлене у двох книгах, яке є базовою літературою у висвітленні завдань, поставлених у нашій дипломній праці. Також ми звернемося до літератури відомих російських авторів: А. Карташева, А. Лебедева, И Бриліантова, В. Лоського та інших. Саме для них наукові праці Болотова відігравали визначну роль у формуванні їх власного богословського підходу. Для кращого висвітлення теми праці використовуватимемо дослідження сучасних богословів: Л. Падовезе, П. Василіва, В. Лаби, І. Ісіченка та інших. Окрім цього часто посилатимемося на отців кападокійців: св. Василія Великого і св. Григорія Богослова. Саме ці джерела нам найбільше допоможуть детальніше охарактеризувати пневматологічну рефлексію IV століття.

ВИСНОВКИ

Наука Церкви про Святого Духа як Бога і те, як Він діє впродовж усієї історії людства, формувалася сотні років, починаючи ще від заснування Церкви Христом. Вона

еволюціонувала від простого увірування до складного богослов'я. Найвидатніші Отці Церкви впродовж століть завдяки спогляданню Осіб Пресвятої Трійці вибудовували богословські «підвалини» Церкви, її ролі в житті людини, а найголовніше, задуму Бога щодо людини і кінцевої мети людини - обожествлення.

Основи цього вчення заклали Святі Отці у ще IV ст. Василій Великий, Григорій Богослов та Григорій Ніський своїми творами фактично заклали ту основу, на якій тримається вчення Церкви, її догми, зокрема про Святого Духа. Звичайно, вчення Церкви не всіма було прийнято і не всі його зрозуміли. Дехто, переслідуючи людську логічність, заходили занадто далеко і попадали в ересі, тягнучи за собою багато людей. Це були ересі, які прямо або опосередковано заперечували божественну природу Святого Духа і його роль у житті Церкви та кожної людини зокрема.

У даній дипломній праці ми намагалися висвітлити вчення Церкви про Святого Духа у той час, коли вона отримала державне визнання і формувалася, як структура: IV століття. При цьому ми досліджували це вчення через призму напрацювань видатного російського історика та богослова Василя Болотова.

Нашу працю ми поділили на два розділи. У першому розділі ми охарактеризували історично-богословський метод В. Болотова, починаючи з його короткої біографії. Опісля ми охарактеризували пневматологію християнських апологетів, а також Тертуліана та Орігена. Саме апологети були першими, хто окреслював Єдність Трьох Божих осіб, а Оріген та Тертуліан розрізнили поняття особа та сутність. Тертуліан зазначив, що Отець, Син і Дух Святий є трьома різними особами, але єдиними, як субстанція. Хоча у вченні Тертуліана було слабке місце: він вважав, що Син підпорядковується Отцю, а Дух – Сину. Тобто тут спостерігається субординаціонізм. Оріген розрізнив поняття особи (гр. «просопон») та сутності (гр. «усія»). Однак, він також розрізнив поняття особи і суб'єкта і не зміг дійти до пояснення, що Отець, Син і Дух Святий є трьома іпостасями, але однією усією.

Після цих означень ми коротко охарактеризували найголовніші пневматологічні ересі тодішніх часів: аріанства та македонянства. Ми побачили, що аріани тільки опосередковано заперечували божественність Святого Духа, оскільки головна суперечка стосувалася божества Сина. А от македоняни вже безпосередньо не визнавали Святого Духа Богом, з чого їх стали називати духоборами.

Завершили ми огляд першого розділу пневматологією св. Атанасія Великого. Саме св. Атанасій добре охарактеризував Єдність Пресвятої Трійці і переніс термін єдиносущність на Святого Духа.

Відтак ми перейшли до огляду другого розділу: основ пневматології та їх формування. Насамперед, ми розглянули, що означає термін іпостась і як його засвоєння відбувалося впродовж історії.

У другому підпункті мова йшла про особу Святого Духа. Завдяки В. Болотову ми побачили, що особова властивість Святого Духа проявляється в тому, що він не народжується, а ісходить від Отця. Ця Особа, будучи сама по собі недосяжною, може проявлятися через ті аспекти, які є властивими тільки розумній природі: розум, волю та життєву енергію. Єдність Пресвятої Трійці розумілася не інакше, як через властивості Божих Осіб.

Окремі властивості Божих Осіб у Пресвятій Трійці визначають і їх божественний порядок як в іманентному, так і в ікономічному аспектах. Це питання ми розглянули у другому пункті праці.

Завершальним пунктом основної частини нашої праці став пункт про благодать Святого Духа. У ньому ми побачили, що, покликана до досконалості людина, через свою духовну слабкість та недосконалість своєї природи, потребує Святого Духа, Який є Досконалим і який буде вести її у цьому напрямку. Святий Дух провадить людину, є її «педагогом» на всіх етапах життя і духовного зросту. Саме Він сприяє очищенню людини від гріха, її богопізнанню, святості та обожествленню.

Варто зазначити що під час написання роботи виникли певні труднощі, пов'язані з тим, що сам професор В. Болотов не міг охопити всеціло проблематику пневматологічної рефлексії. Тому не вистачає досліджень, які б містили ґрунтовну аналітику як патристичних, так і богословських джерел. Звичайно, ми свідомі того, що наша дипломна праця не є чимось остаточним і кінцевим у вирішенні даної проблематики, але навпаки потребує подальшого детального вивчення.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДОНІКЕЙСЬКА ПНЕВМАТОЛОГІЯ	7
1.1 Пневматологія ранньої Церкви.....	7
1.1.1. Історично-богословський метод В. Болотова.....	7
1.1.2. Пневматологія апологетів, Тертуліана та Орігена.....	12
1.2. Пневматологічні ересі.....	15
1.2.1. Аріанська ересь.....	15
1.2.2. Ересь духоборів.....	16
1.3. Пневматологія св. Атанасія Великого.....	18
РОЗДІЛ 2. ПНЕВМАТОЛОГІЯ ОТЦІВ КАПАДОКІЙЦІВ.....	20
2.1. Святий Дух – Третя Особа Пресвятої Трійці.....	20
2.1.1. Філософське і богословське значення терміну іпостась.....	20
2.1.2. Особовість Святого Духа.....	23
2.2. Святий Дух у божественному таксисі.....	26
2.3. Благодать Святого Духа.....	33
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	43